

■

[illegible]

(בס"ד, אנטוורפן טבת תשפ"א)

[illegible]

''בצל וביצה'' - ''צוויבל מיט אייער''?

ז. רש"י (ביצה יג): "ולענין שבת, משהביא בצלים לביתו". עיי"ש.

1. לא נדון כאן, עמש"כ הרמב"ם (דעות ד, ט): "הכרוב והחציר והבצלים והשומים וכו'. כל אלו מאכלים רעים הם. אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד, ובימות הגשמים. אבל בימות החמה לא יאכל מהן כלל". י"א, דהרמב"ם סמך על המובא ב'ספרי' (פ' בהעלותך. כט ורש"י שם יא, ה) על הפסוק: 'זכרנו וגו' את הקישואים וגו' ואת **הבצלים ואת השומים**': "ר"ש אומר, מפני מה היה המן משתנה להם לישראל לכל דבר שהן רוצין, **חוץ מחמשת המינים הללו**". וכו'. ויש לדון גם עפ"י הכלל של '**נשתנו הטבעים**' בנידון. בס' 'פרי צדיק' (מאמר קדושת שבת. ה) כתב: "כי תאותם בשר, מסתמא היה לשם שמים - **לכבוד שבת**. וכן מה שכתוב '**זכרנו את הדגה**' הוא **מאכל שבת**, כמו שאמרו (שבת קיח:): 'במה מענגו, בדגים גדולים. וכן אפילו דבר מועט, אמרו מאי ניהו, כסא דהרסנא, שהוא מאכל מדגים". לפי דברי הכהן, ייאמרו הדברים גם על אכילת בצלים המוזכרים בפסוק זה.
2. מנגד, ב'שיחות מוהר"ן' (אות רסה) מובא: "הזהיר מאד, לבלי לאכל בצלים חיים כלל, אפי' עם שמן וכו' ואפי' בשבת". (עי' בתוס' (תענית ל.)). רבינו הגר"א הקפיד לאכול שום מבושל בליל שבת כ'תקנת עזרא'. (מעשה רב' קכד).
3. כמו בס' 'גאולת ישראל' (עמ' 44) ובס' 'אוצר החיים' (צאנז. עמ' רמב). צ"ב א"כ, מדוע ב'זמירות שבת' לא נזכר מנהג "אכילת בצלים" ושאר מאכלי שבת נזכרו כ"פ. וכן בזמירות שתיקנו גדולי החסידות לא נזכר מנהג זה.
4. ע"ע משנה שבת (ט. ה) ובמפרשים, וב'אור שמח' (הל' שבת יח. ג), לענין "בצלים שהם תבלין". עפ"י ירושלמי.

שלשה טעמים למנהג על פי האמור - מאת העורך

[א]. בצל - מאכל עשירים

[1]. בזמן חז"ל, היו בצלים מזון מיוחד, מאכל חשוב ויקר מאד, רק אנשים חשובים ועשירים היו אוכלים אותם, כמובא במשנה (תרומות ב, ה): "תורמין בצלים מבני המדינה" (=מין בצלים גדולים) על ה'כופרים' (=מין בצלים קטנים), אבל לא מן הכופרים על בני המדינה, מפני שהוא מאכל פוליטיקני". ומפרש הרמב"ם (פיה"מ שם): "מאכל פוליטיקני - והם בני אדם המעונגים והמפונקים בעלי העושר המרווחים במזונותם". וברע"ב (שם): "'מאכל פוליטיקני' - בצלים של 'בני המדינה' הוא מאכל לאנשים חשובים, והם יפים יותר מאותן של בני הכפרים. 'פוליטיקני', בני פלטרין של מלכים". (וב'הערוך' (ערך 'פלטק'): "'פוליטיקון' - מטעמי מלכים").

[2]. יש להניח, כי בשבת קדש, גם המון העם נהגו לאכול בצלים אלו. כדומה, אמרו (שבת קיח): "'וקראת לשבת ענג' (ישעיה נח, יג), הוי אומר, זה עונג שבת. במה מענגו וכו', בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין". וברש"י (שם): "תבשיל של תרדין - חשוב הוא. ראשי שומין - חשובים היו להן". [ור' קידושין (נב): ורש"י (שם ד"ה ה"ג). וברש"י ביצה (לד): "אכילת שבת חשובה"]. ובגמ' (שבת קיט). מובא, כי רב חסדא היה מחתך 'סילקא' (=תרדין) לכבוד שבת. (עי' גם שם קיח:).

[3]. הגמ' עצמה (עירובין כט). מגלה את הטעם, מדוע העדיף ר"ח 'תרדין', על שאר ירקות: "אר"ח, 'תבשיל של תרדין יפה ללב וטוב לעינים וכש"כ לבני מעיים". מכאן אנו למדים, היות וגם על בצל (כמו: 'כופרי') אמרו (משנה נדרים ט, ז), שהוא "יפה ללב". לכן יש להשוות את הבצל ל'תרדין' - לייחודו לאכילת שבת. [בספרי גדולי החסידות מבואר, כי א' הטעמים של מצות האכילה בש"ק הנו, לחזק את הלב לעבודת הבורא].

[ב]. השחזת הסכין לכבוד שבת - למה?

[1]. אחד הטעמים למנהג "השחזת הסכין" לכבוד שבת (עי' שו"ע או"ח סי' רנ), עפ"י המדרשים⁵, הנו: חז"ל התכוונו בזה, להוציא מדעת כתות שונות, דוגמת הקראים, שנהגו "חומרות שונות ומשונות" בדיני שבת, כמו האיסור 'לחתוך' לחם ובשר בסכין בשבת (משום מלאכה!), אלא רק ביד. בע"ש הם היו חותכים את הלחם והירקות שצריכים לאכול בשבת. (כמובא בס' המסעות 'סיבוב ר' פתחיה', (לר"פ מרגנשבורג סי' א),⁶ בדומה לאכילת חמין בשבת, כנפסק ברמ"א (או"ח סי' רנז, ח. עפ"י הראשונים): "ומצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישין שמא מין⁷ הוא". חז"ל תיקנו כמה תקנות בנוגע לשבת,⁸ כדי להוציא מלבן של צדוקים ודומיהם.⁹

חיתוך בצל בשבת

[2]. את הבצל אוכלים כשהוא חתוך בסכין (תרומות י, א), עוקצים (ב, ה) וירושלמי (הנ"ל: "מותר לחתוך בצלים") ותוס' (חולין קיב) ועוד. לכן התקינו קדמונינו לאכול בצלים בשבת, גם כתריס נגד הכתות הללו.

[ג]. מקללה לברכה

על הפסוק: 'פִּנְחָלִים נָטְיוּ פִּגְגָּת עָלֵי נָהָר פִּאֲהָלִים נָטַע ה' וגו'. (במדבר כד, ו). אמרו במדרש: 'בלעם אמר 'כגנות' והקב"ה 'כאהלים'. אמר בלעם, רואה אני אותן 'כגנות' עלי עין' 'כגנות של בצלים', א"ל הקב"ה 'כאהלים' נטעי כ'פלייטון' [=מור]. א"ל הקב"ה, אתה מכנה אותן ב'בצלים' שריחן רע, ואני מכנה אותן ב'פלייטון' שנאמר (תהלים מה, ט) 'מור ואהלות קציעות' וגו'. (יילק"ש במדבר כג, תשעא). לכן אנו אוכלים בצלים בשבת, לספר לכולם ביום השבת, כי הקב"ה אוהב אותנו והפך את קללות בלעם הרשע לברכה.

5. לשון רמ"א (שם): "יש להשחזת הסכין בערב שבת. כי זהו מכבוד השבת, שמכין עצמו לאכילה (יכלבו ויב"י) (בשם סי' 'היראה' אות שט)". וב'שו"ע הרב' (שם ה): "יש 'ליזהר' להשחזת הסכין בכל ער"ש, כי זהו מכבוד השבת, שמכין עצמו לאכילה. ורמז לדבר (שמות טז) 'והכינו את אשר יביאו', ובתיבת 'את' נרמז הסכין, מלשון 'לאתים' [וגו'] ולמזמרות' (ישעיה ב, ד). ואומר, 'וידעת כי שלום אהלך' וגו'. (איוב ה, כד. ובמפרשים). ודרשו חז"ל: 'זו השחזת סכין' כי 'אם קהה הברזל' (קהלת י, י) ולא יוכל לחתוך, אין זה שלום בית". ועי' 'משנ"ב' (שם ה). 6. ראה 'תו"ש' (בשלח עמ' שלג), וברבינו בחיי (דברים יח, י). [ראה מה שכתבתי בעלון 'עלים לתרופה' (גיליון תי"א) בנושא "השחזת הסכין בער"ש"]. 7. אכמ"ל בנידון הגירסאות. 8. בס' 'אמרי חיים' (להגר"א לערנר, ח"ג עמ' דש) ריכז את כל תקנות חז"ל נגד הצדוקים. 9. מכל האמור, יש סיוע לפוסקים ולמקובלים שכתבו "אין לכסות את הסכין בשבת וביו"ט". שהוא גם מכון נגד הקראים. ראה מש"כ בס' 'מנהגי ישראל' (ח"ג עמ' קסח).